

Aan de staatssecretaris van
Infrastructuur en Milieu
Mevrouw S.A.M. Dijkma
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

DATUM 3 november 2015
KENMERK CGM/151103-05
ONDERWERP Signalering bij onderzoeksrapport 'Opvattingen over genetische modificatie en genetisch gemodificeerde organismen'

Geachte mevrouw Dijkma,

Het laatste kwantitatieve onderzoek naar perceptie en houding van de Europese (en Nederlandse) bevolking over genetisch gemodificeerde organismen (ggo's) dateert van 2010 (de Eurobarometer).^a De vraag is of de meningen over dit onderwerp sindsdien veranderd zijn. Daarom heeft de COGEM de opvattingen over genetische modificatie in Nederland opnieuw in kaart laten brengen.

Hierbij bied ik u het resulterende onderzoeksrapport: "*Opvattingen over genetische modificatie en genetisch gemodificeerde organismen*" aan dat is opgesteld door Deining Maatschappelijke Communicatie. Deze analyse is één van de voorstudies die de COGEM laat uitvoeren als voorbereiding op de nog te verschijnen Trendanalyse Biotechnologie. Uit de publieksenquête over de opvattingen van de Nederlandse bevolking ten aanzien van genetische modificatie en ggo's blijkt onder meer dat de interesse in het onderwerp bij de Nederlandse bevolking beperkt is. In deze brief gaat de COGEM nader in op de resultaten van het onderzoek.

Terugblik: laatste opiniepeiling biotechnologie in 2010

De Eurobarometer is een Europese enquêtereeks gebaseerd op representatieve steekproeven in de EU lidstaten over diverse onderwerpen. De Eurobarometer over biotechnologie is afgenomen in 1991 – 1993 – 1996 – 1999 – 2002 – 2005 en 2010. De laatste enquête was

^a Special Eurobarometer 341 / Wave 73.1. Biotechnology (2010). Conducted by TNS Opinion & Social on request of European Commission.

gericht op biotechnologie in bredere zin en besteedde aandacht aan onder meer genetische modificatie, stamcelonderzoek, biobrandstoffen en klonen. De nadruk lag op gg-voedsel en er werd niet expliciet gevraagd naar het gebruik van genetische modificatie in medische toepassingen zoals medicijnen of vaccins.

Uit het onderzoek in 2010 kwam naar voren dat het merendeel van de Nederlandse bevolking (93%) bekend was met genetische modificatie. Dit gold ook voor klonen (87%) maar minder voor bijvoorbeeld nanotechnologie (61%) en synthetische biologie (20%). Van de respondenten gaf 21% aan sterke gevoelens te hebben over biotechnologie en 14% helemaal niet. Een meerderheid (58%) antwoordde bij deze vraag neutraal.

Ongeveer de helft van de Nederlandse bevolking was kritisch over zowel de voordelen als de risico's van genetische modificatie in voedsel. De redenen voor terughoudendheid ten aanzien van gg-voedsel waren onder meer de associatie met onnatuurlijkheid (68%), een algemeen gevoel van onbehagen (58%) en veiligheidsoverwegingen. Slechts de helft van de Nederlandse respondenten was het in 2010 eens met de stelling dat gg-voedsel veilig is voor mens en milieu. Op basis van deze bevindingen was het weinig verrassend dat slechts dertig procent destijds van mening was dat de ontwikkeling van gg-voedsel moet worden aangemoedigd.

Publieksonderzoek 2015

Het onderzoeksteam van Deining Maatschappelijke Communicatie heeft voor het nu uitgevoerde onderzoek een enquête samengesteld op basis van een analyse van bestaand kwalitatief en kwantitatief publieksonderzoek naar genetische modificatie. Een belangrijk aandachtspunt betrof de plaatsing van de resultaten in de bredere houding van respondenten ten aanzien van wetenschap en technologie en ten aanzien van informatiegebruik en vertrouwen in actoren. Deze elementen hebben een nadrukkelijke rol gekregen in de gebruikte vragenlijst die bestond uit zeven thema's: 1) maatschappelijke betrokkenheid, 2) houding tegenover wetenschap en technologie, 3) spontane associaties, 4) specifieke toepassingen van genetische modificatie, 5) informatie zoekgedrag en mediagebruik, 6) technologiesturing en 7) vertrouwen in actoren en regelgeving.

Het onderzoek is opgezet als een *ad hoc* kwantitatief onderzoek bestaande uit een deel online (n=809) en een deel telefonische dataverzameling (n=399). De populatie van het onderzoek (n = 1208) bestaat uit Nederlanders van 18 jaar of ouder. De steekproef is representatief voor inwoners van Nederland op basis van geslacht, leeftijd en provincie.

Overwegingen van de COGEM

Voor de gedetailleerde en volledige bevindingen van het onderzoek verwijst de COGEM naar het onderzoeksrapport. In deze brief gaat de COGEM in op de bevindingen die zij het meest opvallend vindt. De COGEM is daarbij voorzichtig met het trekken van conclusies op basis van verschillende publieksenquêtes, omdat de resultaten meestal niet zonder meer vergelijkbaar zijn door verschillen in vraagstelling en onderzoeksopzet.

Meerderheid publiek heeft weinig interesse in ggo's

Een grote groep respondenten blijkt geen directe of duidelijke associaties bij de termen 'genetische modificatie' of 'genetisch gemodificeerde organismen' te hebben. De meest voorkomende associatie was 'geen idee'(30%) of 'weetniet'(6%), 'onbekend' of 'vraagteken'(beide 3%). Specifiek negatieve associaties zoals 'onnatuurlijk'(8%), 'fout'(6%) en 'twijfel'(6%) werden minder benoemd. Respectievelijk 5% en 3% van de respondenten had positieve associaties zoals 'goed idee' en 'vooruitgang'.

De COGEM wijst erop dat associaties die duiden op ontbrekende kennis, niet automatisch betekenen dat men dit als een gemis ervaart. Het kan ook duiden op een beperkte interesse voor genetische modificatie. Dit laatste wordt ondersteund door de bevinding dat respondenten weinig actief zoeken naar informatie. Een meerderheid geeft aan soms, regelmatig of vaak informatie te ontvangen over ggo's via radio & televisie of print (passief).^b Zo'n 10% van de respondenten zoekt regelmatig of vaak informatie over ggo's via internet (actief), bijna 60% doet dit nooit^c; speciale bijeenkomsten over genetische modificatie worden nauwelijks bezocht.^d Daarnaast is er in het hele onderzoek een relatief groot aantal respondenten (ongeveer een derde) dat neutraal antwoordt op vrijwel alle vragen (niet eens/ niet oneens of geen vertrouwen/geen wantrouwen).

Genetische modificatie minder aantrekkelijk dan andere technologieën

Ondanks de lage interesse zijn de respondenten duidelijk minder positief over genetische modificatie dan over andere technologieën. De meerderheid van de respondenten is het enigszins of helemaal eens met de stelling dat wetenschap en technologie ons leven beter maken, maar vindt ook dat mensen niet moeten knutselen aan de natuur. Respectievelijk 36% en 20% zijn het enigszins of helemaal eens met deze stelling.^e

Wanneer gevraagd wordt naar specifieke technologische ontwikkelingen, zijn de respondenten het meest enthousiast over het kweken van nieuwe organen, genetische testen en online winkelen en het minst over gg-voedsel. Van de ondervraagden ziet 43% dit enigszins of geheel als een verslechtering.^f

Nut doorslaggevend bij oordeelsvorming producten

De respondenten werd gevraagd hun mening te geven over drie specifieke toepassingen van genetische modificatie: enzymen in wasmiddelen, ziekteresistente aardappelen en de productie van het medicijn insuline. Betaalbaarheid en effectiviteit worden door de respondenten als doorslaggevende factor aangegeven bij de keuze voor wasmiddelen.^g Ruim de helft van de respondenten is het enigszins of helemaal eens met de stelling dat

^b Blz. 23, figuur 9 en 10

^c Blz. 23, figuur 9 en 10

^d Blz. 23, figuur 9

^e Blz. 19, figuur 3

^f Blz. 19, figuur 4

^g Blz. 21, figuur 6

betaalbaarheid belangrijker is dan de ingrediënten. Het wassen op lage temperaturen is voor een meerderheid van de respondenten één van de of de belangrijkste overweging.

Een meerderheid van de ondervraagden is het enigszins of helemaal eens met de stelling dat boeren zelf moeten bepalen of zij een gg-aardappel willen telen en geeft aan dat deze aardappelen in de winkel mogen worden verkocht.^h Met het gebruik van aardappelen als industriële grondstof lijken de meeste respondenten onbekend: een meerderheid antwoordt neutraal.

Ook bij medicijnen geeft een meerderheid van de respondenten aan niet te letten op de productiewijze van medicijnen en de beschikbaarheid van medicijnen van doorslaggevend belang te vinden, ongeacht hoe ze gemaakt zijn.ⁱ

Bij deze vragen heeft een klein deel van de respondenten een expliciete mening tegen genetische modificatie. Zo geeft 2% aan bewust te letten op het gebruik van genetische modificatie in wasmiddelen (versus 57% die dit helemaal niet doet), vindt 6% dat boeren helemaal niet zelf mogen kiezen voor teelt van een gg-aardappel (versus 29% die dit wel vinden) en let 3% bewust op het gebruik van genetische modificatie in medicijnen (versus 37% helemaal niet).

Helpt bevolking heeft vertrouwen in regelgeving

Uit de antwoorden op de vragen over vertrouwen in actoren die zich bezig houden met genetische modificatie, komt naar voren dat onderzoekers op universiteiten en huisartsen het meest vertrouwd worden.^j Het minste vertrouwen heeft men in bedrijven die medicijnen of voedingsmiddelen produceren met behulp van genetische modificatie. Bijna de helft van de respondenten geeft aan deze partijen enigszins of zeer te wantrouwen.

Met betrekking tot regelgeving heeft ongeveer de helft van de respondenten enigszins tot veel vertrouwen in de regelgeving voor de bescherming van consumenten tegen mogelijke gevaren van genetische modificatie.^k Dit geldt ook voor de handhaving en toezicht op bedrijven die werken met genetische modificatie, en de procedures die de keuzevrijheid van consumenten waarborgen. Uit een van de andere vragen komt naar voren dat 13% van de respondenten denkt dat de overheid onvoldoende kennis heeft over de veiligheid van ggo's, de meerderheid antwoordt neutraal op deze vraag.^l Ongeveer 50% van de respondenten heeft vertrouwen in de regelgeving en handhaving van genetische modificatie. Echter, dit betekent niet automatisch dat de andere helft van de respondenten de regelgeving wantrouwt. Ongeveer 20% geeft expliciet aan de regelgeving enigszins of helemaal niet te vertrouwen, 4% weet het niet en ongeveer een kwart antwoordt neutraal (niet eens / niet oneens) op alle stellingen over regelgeving.^m

^h Blz. 21, figuur 7

ⁱ Blz. 21, figuur 8

^j Blz. 25, figuur 12

^k Blz. 26, figuur 13

^l Blz. 24, figuur 11

^m Blz. 26, figuur 13

Genetische modificatie behoudt mobilisatiepotentieel

De COGEM merkt op dat een beperkte interesse in genetische modificatie niet betekent dat het onderwerp minder controversieel is. Een kleine groep respondenten is in dit onderzoek expliciet tegen ggo's. Hoewel uit het publieksonderzoek over het algemeen een beperkte interesse blijkt in het onderwerp, zijn in Nederland diverse regionale en lokale initiatieven gestart (en doorgevoerd) voor ggo-vrije gemeenten die anders doen vermoeden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat een kleine groep met een uitgesproken mening over ggo's erg actief is. De COGEM merkt op dat genetische modificatie een zeker mobilisatiepotentieel houdt, zoals onder meer blijkt uit de organisatie van verschillende 'anti-Monsanto-marsen' in Nederland.ⁿ Daarnaast kunnen incidenten of alarmerende studies altijd een aanleiding vormen om het (inter)nationale wetenschappelijke, maatschappelijke en politieke debat opnieuw aan te jagen. In 2012 bracht de COGEM een signalering uit over de dynamiek van terugkerende discussies over de veiligheid van ggo's naar aanleiding van zogeheten 'alarmerende studies'.^o

Integratie biotechnologie verlaagt zichtbaarheid publiek

Naast een beperkte interesse kan het gebrek aan associatie met genetische modificatie ook betekenen dat men moeite heeft om de ontwikkelingen te duiden. Het gaat dan niet om een gebrek aan informatie, maar om de begrijpelijkheid van die informatie en de plaatsing daarvan in een breder perspectief of context. De meerderheid van de ondervraagden is het enigszins of helemaal eens met de stelling dat wetenschap en technologie ons leven beter maken.^p Tegelijkertijd zijn veel respondenten het ook enigszins of helemaal eens met de stelling dat technologische ontwikkelingen zo snel gaan dat ze moeilijk bijgehouden kunnen worden. De COGEM signaleert dat biotechnologie integreert in andere werkvelden en met andere technologieën en daarmee minder zichtbaar wordt voor het publiek. Dit komt ook naar voren uit het onderzoeksproject "Economische analyse van de Nederlandse Biotechnologie-sector".^q Deze ontwikkelingen maken het lastiger voor mensen om toepassingen van genetische modificatie te duiden.

ⁿ De 'March Against Monsanto' is een internationale beweging en jaarlijks protest tegen de macht van biotechnologiebedrijven die gg-gewassen en bestrijdingsmiddelen produceren. De aandacht richt zich daarbij vooral op biotechnologiebedrijf Monsanto. In Nederland wordt sinds 2013 een dergelijke mars georganiseerd in meerdere steden waaronder Amsterdam, Wageningen, Alkmaar en Groningen. Gebaseerd op verschillende bronnen varieert het aantal deelnemers van zo'n 50 tot 1000 mensen.

^o COGEM (2014). Waar rook is, is vuur? Omgaan met de uitkomsten van alarmerende studies over de veiligheid van ggo's. Commissie Genetische Modificatie, signalering CGM131091-01.

^p Blz. 19, figuur 3.

^q TNO (2014). Economische analyse van de Nederlandse biotechnologiesector. COGEM onderzoeksrapport CGM/2015-01.

Conclusies

Op basis van het onderzoeksrapport “Opvattingen over genetische modificatie & genetisch gemodificeerde organismen” concludeert de COGEM dat een klein deel van de respondenten een uitgesproken negatieve of positieve mening heeft over genetische modificatie. Terwijl het merendeel geen uitgesproken mening heeft. Desondanks houdt het onderwerp een zeker mobilisatiepotentieel dat kan worden geactiveerd door incidenten of alarmerende studies.

De meeste mensen hebben echter weinig associaties bij het onderwerp en zoeken niet actief naar informatie. Veel respondenten geven aan dat de snelheid van technologische ontwikkelingen lastig bij te houden is. Betaalbaarheid, beschikbaarheid en effectiviteit worden door de respondenten als doorslaggevende factoren aangegeven bij de beoordeling van biotechnologische producten zoals wasmiddelen, medicijnen en voedingsmiddelen. Het vertrouwen in de overheid met betrekking tot het waarborgen van de veiligheid van nieuwe biotechnologische producten en het handhaven van de regelgeving is ongeveer 50%. Naast een groep die een expliciet wantrouwen aangeeft, heeft echter ook kwart geen mening over het vertrouwen in de regelgeving van genetische modificatie. De COGEM signaleert dat daarvoor de overheid mogelijkheden en kansen liggen met betrekking tot het verbeteren van het vertrouwen.

Hoogachtend,

Prof. dr. ing. Sybe Schaap
Voorzitter COGEM

c.c. Drs. H.P. de Wijs, Hoofd Bureau ggo
 Mr. J.K.B.H. Kwisthout, Ministerie van IenM